

Andrija Čekićević

Partijsko savjetovanje u Hercegovini

O prilikama savjetovanja u Hercegovini, koja je održano 7. i 8. januara 1941. godine, nisu sačuvani nikakvi dokumenti. Materijal koji se posvode može doći u vezi sa ovim savjetovanjem su deji o njemu: 21 osnovna konkretna podataka, kao što su: sažetak savjetovanja, spisak učesnika i sl. U posljednjem vremenu u savjetovanju nije prisustvo čak ni u memberskoj literaturi, a nekoliko redova posvećeno su je, jedina u referatima drugova Đuro Putara-Stroga i Cvjetina Mijelića na Osnovnom kongresu KP BiH.)

U sljedećim li oslobođilačkog rata Radoljub Čolaković, koji je u travnju 1941. godine nekoliko dana prije završetka savjetovanja, nije se izjavio.

prilozi

Radoljub Čolaković kaže da su na savjetovanju prvenstveno bili organizacioni problemi: stvar prema činjenicama, organizaciona, kao i odličnije odobrenje teritorije, organizacioni partijski rad, stvaranje pokrajinskih i odobrenih jedinica. Zanimljivo ovim podacima, nesporno je vrijeme održavanja savjetovanja, a navedeno je da se na ovom pokrajinskom partijskom savjetovanjem sa Bosnom i Hercegovinom.

Poznanje je da je krajem 1941. godine nastojalo jedan od najznačajnijih prelomnih momenata u toku bitnog narodnooslobodilačkog rata. Otvorena udaja činjenica u Srbiji i BiH koji je tekao u Bosni Hercegovini predstavljala su pred partijske rukovodilaca probleme koje je trebalo hitno riješiti. Na prije su se pojedini partijski funkcioneri u istočnoj Bosni i nakon otvorenog udaja činjenica u Srbiji, izjavili da su činjenicama i općim situacijom sastravljaju pitanje i da se po mogućnosti privole na borbu protiv vlastitih. Ovakvo nastojanje partijskih rukovodilaca u istočnoj Bosni sastojalo se u

1) Osnovni kongres KP BiH, str. 22-24, 129-132.

2) Radoljub Čolaković, Hercegovina u oslobođilačkog rata, knj. I, str. 307, izdanje "Prosveta", Beograd, 1955.

3) Interesantno je da je V. Đukić u vezi sa bitnim, pod datumom 1. januar 1941. godine, "Cvjetinica" izdanje, koje je objavio savjetovanje bosanskih partijanaca. U istom izdanju govori o savjetovanju u Hercegovini, str. 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

4) R. Čolaković, isto str. 182.

Miodrag Čanković

Partijsko savjetovanje u Ivančićima

O partijskom savjetovanju u Ivančićima, koje je održano 7. i 8. januara 1942. godine, nisu sačuvani nikakvi dokumenti. Materijal koji se posredno može dovesti u vezu sa ovim savjetovanjem ne daje o njemu ni osnovne konkretne podatke, kao što su: sadržaj savjetovanja, spisak učesnika i sl. U poslijeratnom vremenu o savjetovanju nije pisano čak ni u memoarskoj literaturi, a nekoliko redova posvećeno mu je jedino u referatima drugova Đure Pucara-Starog i Cvijetina Mijatovića na Osnivačkom kongresu KP BiH.¹⁾

U »Zapisima iz oslobodilačkog rata« Rodoljub Čolaković, koji je u Ivančiće stigao nekoliko dana poslije završetka savjetovanja, piše: »U Ivančićima je 7. i 8. januara održano partisko pokrajinsko savjetovanje na kome su bili prisutni aktivisti naše Partije iz Istočne Bosne i Hercegovine dok su krajiški drugovi, zbog velike udaljenosti, zakasnili. Savjetovanju su prisustvovali drugovi Tito, Edvard Kardelj, Aleksandar Ranković, Moša Pijade.«²⁾ Dalje, Rodoljub Čolaković kaže da su na savjetovanju pretresani tada najaktuelniji problemi: stav prema četnicima, organizaciono sređivanje oslobođene teritorije, organizacioni partijski rad, stvaranje pokretnih i udarnih vojnih jedinica.³⁾ Zahvaljujući ovim podacima, nesporno je vrijeme održavanja savjetovanja, a uobičajeno je da se naziva pokrajinskim partijskim savjetovanjem za Bosnu i Hercegovinu.

Poznato je da je krajem 1941. godine nastupio jedan od najznačajnijih prelomnih momenata u toku čitavog narodnooslobodilačkog rata. Otvorena izdaja četnika u Srbiji i proces koji je tekao u Bosni i Hercegovini postavljali su pred partijska rukovodstva probleme koje je trebalo hitno rješavati, tim prije što su pojedini partijski funkcioneri u istočnoj Bosni, i nakon otvorene izdaje četnika u Srbiji, nastojali da sa četničkim grupacijama ne zaoštravaju odnose i da ih po mogućnosti privole na borbu protiv okupatora. Ovakva nastojanja partijskih rukovodilaca u istočnoj Bosni zasnivala su se

¹⁾ *Osnivački kongres KP BiH*, str. 53—54, 133—135.

²⁾ Rodoljub Čolaković, *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, knj. I, str. 597, izdanje »Prosvete«, Beograd, 1956.

Interesantno je da je V. Dediđer u svom *Dnevniku*, pod datumom 8. januar napisao: »Čevljanovići. Danas je otpočelo savetovanje bosanskih partijaca«. U daljnjem tekstu nema o savjetovanju više nikakve bilješke. V. Dediđer, *Dnevnik*, »Jugoslavenska knjiga«, 1951, str. 61.

³⁾ R. Čolaković, isto, str. 598.

đutim, svi ti pokušaji su, bez obzira na to bili oni opravdani ili ne, ukazivali na to da Partija u tom trenutku (nakon izdaje četnika u Srbiji) nije razradila na specifičnim demografsko-političkim lokalnim karakteristikama koje pregledno izlaže Svetozar Vukmanović u sjećanju koje ovdje objavljujemo. Međusvoj novi stav prema četničkom pokretu uopšte, a kao idejni pokretač i praktični organizator narodnooslobodilačke borbe morala je u određenom trenutku (koji je upravo tada nastupio) da zauzme takav stav koji će značiti generalnu liniju iz koje onda mogu da rezultiraju praktična vojno-politička rješenja. Iz toga slijedi da partijsko savjetovanje u Ivančićima, sa većinom učesnika sa terena istočne Bosne i Hercegovine, nije moglo da ostane lokalnog značaja, jer se ni problemi koji su se savjetovanju nametnuli iz dosadašnje prakse nisu pojavili i pojavljivali samo na teritorijama sa kojih je bila većina učesnika, nego su bili i trenutno i u vojno-političkoj perspektivi aktuelni na mnogo širem području nego što je područje Bosne i Hercegovine.

U prilog ovakvom uglu posmatranja savjetovanja u Ivančićima ide, prije svega, i činjenica da je, uz učesnike iz istočne Bosne i Hercegovine, na savjetovanju bila prisutna i većina članova Politbiroa CK KPJ na čelu sa drugom Titom, a nameće se i misao da savjetovanje nije slučajno zakazano i održano upravo tamo gdje se nalaze Vrhovni štab i centralni organ Partije.

S obzirom na ovakav sastav učesnika savjetovanja — i osnovna pitanja koja su na njemu pretresana (u čemu se sa navodima R. Čolakovića slažu, između ostalih, i autori čija sjećanja objavljujemo), pri čemu je pitanje četničkog pokreta i odnosa prema njemu bilo i teoretski i praktično događajima istureno u prvi plan u toj mjeri da su i sva ostala pitanja bila direktno ili indirektno sa njim u vezi — sasvim je razumljiv interes koji za ovo savjetovanje pokazuju istoričari NOR-a. Taj interes je utoliko veći što bi upoznavanje toka, duha i zaključaka savjetovanja znatno doprinijelo razjašnjavanju i razumijevanju događaja do kojih je, u prvim mjesecima 1942. godine, došlo u istočnoj Hercegovini i Crnoj Gori.

Osuda četničke izdaje (i čitavog četničkog pokreta, koji se stavio u službu okupatora) morala je, razumljivo, da bude oštra, tim prije što su partijska rukovodstva u datom trenutku mogla da budu (i bila su) načisto s tim da je pokušaj pridobijanja četničkog vođstva za borbu protiv okupatora definitivno pretrpio neuspjeh. Prihvatanjem činjenice da se sa četničkim pokretom ne može više ni u lokalnim razmjerama računati, čak ni kao sa snagom koja, ako nije saveznička, barem nije neprijateljska u odnosu na NOP, Partija je prema četništvu zauzela definitivni stav, konačnu liniju, koja se više neće mijenjati do kraja rata. Međutim, zauzimanje te definitivne linije moglo je da bude u vezi i sa ocjenama međunarodne vojne situacije (u kojoj je najznačajniji elemenat zaustavljanje Nijemaca pod Moskvom i njihovo djelimično odbacivanje na zapad) koja je pokazivala prve značajne promjene u korist antihitlerovske koalicije. Ako se u tom svjetlu posmatra osuda četništva, iz koje proizilaze direktive za praktične političke i vojne mjere na terenu, postavlja se pitanje da li su nove perspektive u korist antihitlerovske koalicije (i posebno SSSR-a) mogle da nametnu savjetovanju i pitanje čisto političke prirode — da li KPJ u svom daljnjem djelovanju na razvoju NOB-e treba da inaugurira lijevi kurs u NOB-i koji bi značio intenzivnu klasnu borbu.

Sjećanja drugova Avde Hume, Svetozara Vukmanovića i Branka Kovačevića (nastala putem intervjua), koja objavljujemo, bez sumnje predstavljaju

priloge koji govore upravo o sadržaju savjetovanja i gledištima koja su na njemu došla do izražaja i u sljedećim mjesecima uticala na zbivanja na terenu. Autori nisu saglasni u ocjenama sadržaja i duha savjetovanja, nego su čak i kontroverzni kada je riječ o mogućim uticajima savjetovanja na kasnija zbivanja u istočnoj Hercegovini i Crnoj Gori i nekim sitnim pitanjima, ali upravo zato (što njihovi prilozi nisu unificirani) predstavljaju značajne istorijske izvore koje će, možda, novi prilozi korigovati ili dopunjavati.

Avdo Humo

O partijskom savetovanju u Ivančicima

Znam sigurno da sa ovog spiska (Josip Broz Tito, Edvard Kardelj, Aleksandar Ranković, Milovan Đilas, Moša Pijade, Sreten Žujović, Ivo-Lola Ribar, Iso Jovanović, Svetozar Vukmanović-Tempo, Uglješa Danilović, Avdo Humo, Pašaga Mandžić, Cvijetin Mijatović, Vaso Miskin, Boriša Kovačević, Nisim Albahari, Pavle Goranin-Ilija, Slaviša Vajner-Čiča, Olga Marasović, Hasan Brkić, Karlo Batko, Betika Romano, Miro Popara, Hama Grebo, Lepa Perović, Dragutin Kosovac, Jusuf Jakubović, Svetolik Gospić, Vojo Ljujić, Rato Dugonjić, Slobodan Princip, Esad Čengić, Branko Kovačević, Ferid Čengić-Fićo) dvojica nisu učestvovala. To su Milovan Đilas i Ivo-Lola Ribar. Đilas je tada bio u Crnoj Gori, a Ribar se pre savetovanja na par dana spustio u Sarajevo i otišao u Zagreb, dok su svi ostali učestvovali koje ste nabrojali. Da li ste zaboravili nešto, odnosno da li ste zaboravili nekoga, to ne znam. Što se tiče samog savetovanja, ono je ranije bilo pripremano. Međutim, datum toga savetovanja nije bio fiksiran, a dolazak Vrhovnog štaba i Centralnog komiteta u istočnu Bosnu upravo je pao u vreme kada su se vršile glavne pripreme za savetovanje. I zbog događaja koji su nastali u Srbiji, posle povlačenja jednog dela partizanskih snaga sa Vrhovnim štabom, i zbog opšte situacije nastale četničkim izdajama, datum savetovanja je ubrzan a pri tome je korišten i momenat da se u mestu savetovanja nalazio i Centralni komitet. Zbog kratkoće u vremenu nisu bili u mogućnosti da savetovanju prisustvuju i delegati iz Bosanske krajine, već samo delegati iz Hercegovine, istočne Bosne i iz Sarajeva — drugovi koji su tamo ilegalno radili.

Koliko se ja sećam, to savetovanje je otvorio Iso Jovanović. On nije podneo nikakvu analizu situacije u Bosni i Hercegovini i odmah posle uobičajenog otvaranja dao je reč drugu Titu, koji je izneo podrobnu analizu vojno-političke situacije u Srbiji. On je opširno i detaljno analizirao uzroke poraza naših jedinica u zapadnoj Srbiji i obrazložio odluku o povlačenju u istočnu Bosnu. Drug Tito je isto tako obrazložio potrebu stvaranja pokretnih i udarnih proleterskih jedinica, kao i nove momente koji su nastali u narodnooslobodilačkoj borbi u vezi sa četničkim izdajama. U vezi sa analizom unutrašnje političke situacije, on je govorio i o međunarodnoj vojno-političkoj situaciji.